

Бібік Надія Михайлівна,

*головний науковий співробітник
відділу початкової освіти
імені О.Я. Савченко
Інституту педагогіки НАПН України*

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЦІННІСТЬ

Олександра Яківна ще на початку нульових визначає як орієнтир і результат початкової освіти основні цілі і цінності. Як завжди, у своєму стилі, прагне конкретизувати загальні положення, перевести їх на рівень, придатний для реалізації.

Так, в книзі «Виховний потенціал початкової освіти» проаналізовано категоріальний статус поняття «цінностей» як духовної опори людини, подано їх інваріантні характеристики як еталонів бажаного і належного ставлення особистості до об'єктів матеріальної і духовної діяльності людей, до природи [1, с. 4–5].

Конкретизовано класифікацію цінностей Олександром Яківною залежно від логічної основи їх поділу: загальнолюдські, національні, колективні, індивідуальні; цінності віри, родинні, вітальні, пізнавальні, життєсміслові, матеріальні, духовні, етнічні тощо.

Щодо педагогічних аспектів реалізації громадянської освіти як цінності, Олександра Яківна визначає пріоритетними вміння дитини працювати в групі, взаємодіяти з іншими.

Зазначимо, що останнім часом в публічний простір вийшла дискусія про необхідність шукати шляхи зацікавлення учнів навчанням за рахунок застосування гейм-технологій, прийомів розважання, зокрема, на серпневій конференції 2023 р. прозвучала ідея збагатити освіту «попкультурою». Така дискусія не нова. У свій час вчена Савченко у подібній ситуації висловлюється однозначно: «працелюбність і відповідальність – ось які цінності шкільної освіти» [1, с. 11]. Щодо нерозбірливого ставлення до інновацій вона застерігає: «ми не можемо підтримувати будь-які привабливі, але науково не обґрунтовані ідеї. Потрібно, щоб застосування нових педагогічних систем, перспективних освітніх технологій, комп'ютерного супроводу навчання, діагностичних і стимулюючих форм контролю і оцінювання передбачало зіставлення результатів

інновації не лише із впливом на здоров'я вихованців, їх навченість. Розвиток, але й ...витратами інтелектуальних і фізичних ресурсів педагога [2, с. 19].

Для переконливості свого бачення щодо навчання як відповідальної праці вчена наводить думку Костянтина Ушинського: «не все може бути цікавим у навчанні, а неодмінно є і нудні речі, і повинні бути. Привчіть же дитину робити не тільки те, що її цікавить...а й заради приємної виконати свій обов'язок» [3, с. 331].

Під керівництвом Олександри Яківни втілювались ідеї ціннісного виміру освіти, в тому числі громадянської, в нормативній базі. Системотвірним тут постає Державний стандарт початкової освіти (2018). До ключових компетентностей належать: громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

- спроможність учня діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України;
- виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації. Дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі визначено формування громадянської та інших компетентностей, власної ідентичності та готовності до змін шляхом осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям, активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до оточуючих, набуття досвіду життя в соціумі з урахуванням демократичних принципів.

Здобувач освіти:

- встановлює зв'язки між подіями, діяльністю людей та її результатами у часі, пояснює значення пам'ятних для себе та інших громадян України дат (подій);

- орієнтується у знайомому соціальному середовищі, долучається до його розвитку, пояснює вплив природи та діяльності людей на нього;
- працює з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналізує зміст джерел, критично оцінює їх;
- узагальнює інформацію з різних джерел, розповідаючи про минуле і сучасне;
- представляє аргументовані судження про відомі факти та історичних осіб, а також про події суспільного життя;
- має розвинуте почуття власної гідності, діє з урахуванням власних прав і свобод, поважає права і гідність інших осіб, протидіє проявам дискримінації та нерівного ставлення до особистості;
- усвідомлює себе громадянином України, аналізує культурно-історичні основи власної ідентичності, визнає цінність культурного розмаїття;
- дотримується принципів демократичного громадянства, бере активну участь у житті шкільної спільноти, місцевої громади [4].

Таким чином, у результаті навчання Олександра Яківна в обговоренні з членами робочої групи Стандарту наголошувала на забезпеченні діяльнісного виміру навчання.

Щодо способів реалізації зазначених очікуваних результатів у чутливій для сприймання і застосування для молодшого школяра тематиці Олександра Яківна визначає такі:

- гуманні методи і форми організації співпраці дітей і дорослих в урочній і позаурочній діяльності;
- взаємодія виховного потенціалу різних предметів (найбільшою мірою це «Я досліджую світ» і «Літературне читання»);
- розширення зв'язків дітей із соціумом, залучення до участі у проєктах, що сприяють набуттю досвіду взаємодії в колективі, громаді та інше;
- досягнення єдності вимог школи і родини в громадянському вихованні [1, с. 147].

У підручниках з літературного читання у доборі текстів, формульованні розділів акордно звучить тема патріотизму у доступній і зрозумілій для учня формі. Для прикладу: «Нема без кореня рослини, а нас, людей, без Батьківщини»; «Батьківщина – це рідна мова, це дотримане чесне слово»; «Земля – це книга, у якій історія твого народу» [5].

Учена позитивно оцінює напрацювання науковців в сфері громадянської освіти молодших школярів, зокрема Концепцію громадянської освіти (2018), розроблену в Академії педагогічних наук України [6].

Схвально відгукується Олександра Яківна про зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а саме тематичне коло громадянського спрямування. Це теми: «Україна – мій край, моя Батьківщина», «Державні символи України», «Правила життя в суспільстві», «Життя людини – найвища цінність», «Я та інші», «Права та обов'язки», «Складові успіху. Плани на майбутнє», «Безпека вдома, у школі, у довіллі», «Культурна спадщина народу», «Моє ставлення до інших» [7, 8].

Основним інструментом забезпечення результативності навчання Олександра Яківна вважала включення завдань різних типів: діяльнісних, які забезпечують здатність учня діяти в навчальних і життєвих ситуаціях; завдання ціннісного типу, в яких відображено почуття, ставлення, оцінно-моральні судження учнів. Зміст інтегрованого курсу «Я досліджую світ» дав можливість розробити і використовувати в навчальному процесі проєктні завдання «Ми – громадяни України», «Пізнаємо рідний край», «Славетні українці» [9].

Виконання проєктних завдань дозволяє налагодити взаємодію учнів для досягнення навчальних цілей, організувати набуття учнями індивідуального досвіду поведінки в соціально-значущих ситуаціях

Аналіз відповідності мети завдань громадянської освіти у змісті навчально-методичного комплексу дало підстави Олександрі Яківні зробити висновок: «що вони дають змогу ефективно реалізувати виховний потенціал курсу на засадах особистісно-орієнтованої діяльнісної методики» [1, с. 153].

Осмислення наукових і життєвих сенсів, які засвідчила вчена в своїх публікаціях, публічних виступах, а також у приватному спілкуванні дають підстави для висновків, що цінністю самої вченої була «сродна» праця, якою вона вважала творчість. З особливим пієтетом висловлювалась про нашу працю, можливість реалізувати «поезію науки» в підручниках, адресованих учням, тобто майбутньому, методиках для вчителів, що, як уважала, дозволить їм разом із дитиною пережити багато натхненних хвилин спільної праці. З учителями вона говорила переконливо і вмотивовано. Для прикладу: «спочатку люблю, а потім навчаю; учень перебуває в класі – не значить вчиться» та ін.

Майбутні дослідники творчості О.Я. Савченко зможуть проаналізувати опис досвіду роботи вчителів в школах різних типів, у тому числі й малокомплектних; облікувати знахідки вчителів з надзвичайно чутливої для молодших школярів теми громадянського виховання; осмислити зразки відповідних уроків.

Використані джерела

1. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання/О.Я. Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226с.
2. Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. – Матеріали методологічного семінару АПН України. 15 листопада 2006р., Київ. – К.: СПД Богданова А.М., 2007. – 336с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
4. Державний стандарт початкової освіти, 2018. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
5. Савченко О.Я. Уроки літературного читання. 3 клас: метод. посібн. /О.Я. Савченко, М.І. Кальчук. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2016. – 304с.
6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, 2018. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/01/18/1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-17012018-na-grom-obgovor.docx>
7. Бібік Н.М. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1/Н. Бібік, Г. Бондарчук.-Харків: Вид-во «Ранок», 2021.
8. Бібік Н.М. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.2/Н. Бібік, Г. Бондарчук.-Харків: Вид-во «Ранок», 2021.
9. Бібік Н.М. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1/Н. Бібік, Г. Бондарчук.-Харків: Вид-во «Ранок», 2020.

Антосієва Ірина Володимирівна,

*студентка 2 курсу 2 МГПН
педагогічного факультету
Українського державного університету
імені М.П. Драгоманова,
учитель початкових класів
загальноосвітньої школи I-III ступенів
№133 м. Києва*

ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ У НАВЧАННІ 6-РІЧНИХ УЧНІВ НАВИЧОК СПІВПРАЦІ

Новоутворення в Новій українській школі пов'язані з інтеграцією освітніх інновацій, що розкривають потенціал молодших школярів, стимулюють самостійне навчання, формують ключові компетентності.